

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Андрюшина Л.Л., Каковкіна О.А.

**Етапи розвитку освіти і педагогічної думки в
Україні**

Методичні рекомендації для студентів денної і заочної форми навчання

Андрюшина Л.Л. Етапи розвитку освіти і педагогічної думки в Україні: методичні рекомендації / Л.Л. Андрюшина, О.А. Каковкіна – Дніпропетровськ, 2015. – 32 с.

АНОТАЦІЯ: представлені основні етапи історії розвитку педагогіки як наукової дисципліни. Методичні рекомендації будуть корисними для студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю.

Автори:

Андрюшина Л.Л. – завідувача кафедрою педагогіки і психології ДДіФКіС,
кандидат біологічних наук, професор;

Каковкіна О.А. – доцент кафедри педагогіки і психології ДДіФКіС, кандидат наук з
фізичного виховання;

Рецензенти:

Шуба В.В. – доцент кафедри педагогіки і психології ДДіФКіС, кандидат педагогічних
наук;

Кожедуб Т.Г. – доцент кафедри педагогіки і психології ДДіФКіС, кандидат наук з
фізичного виховання;

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки
і психології ДДіФКіС, протокол № 4,
від 12 жовтня 2015 р.

Затверджено на засіданні науково -
методичної ради ДДіФКіС, протокол № 1
від 27 жовтня 2015 р.

© Л.Л. Андрюшина, О.А. Каковкіна, 2015

© Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту, 2015

Зміст

Вступ.....	4
Педагогічна думка в Київській Русі.....	5
Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження	6
Українська педагогіка другої половини XVII – кінця XVIII століття.....	15
Педагогічні думки в Україні першої половини XIX століття.....	18
Педагогічна думка в Україні в другій половині XIX- на початку XX століття.....	24
Педагогіка України XX століття.....	27
Література.....	31
Додатки.....	32

Вступ

Від кожного вчителя вимагається творчість, якої не може бути без глибокого професійного знання історії і теорії педагогічної думки, знання не зі статей і підручників, не з телепередач і лекцій, а безпосередньо з першоджерел. Це неодмінна умова руху вперед, до справжніх педагогічних висот. Якщо цього не дотримуватися, ніхто з учителів не застрахований від помилок, переоцінки себе і від повторення. Нова школа не можлива без педагогічної освіти. Наука про виховання – найдавніша наука, її історія – школа мислення. Знати історію педагогічної науки – це значить бачити її в зародку, повільному становленні, сходженні від менш досконалого до більш досконалого, у русі від нижчих сходинок до вищих.

Важливо, щоб у людини, яка вступає до педагогічного вузу, були первинні вихідні якості. Вивчення історії життя видатних і відомих педагогів показує, що до цих властивостей належать: потреба вчити, виховувати, ростити, удосконалювати, передавати досвід; гуманність, світлий розум; цільність, єдність слова і діла, комунікабельність; чистота натури, душевна молодість, дар мови. Ці риси – фундамент формування особистості вчителя.

Педагогічна думка в Київській Русі.

Про розвиток педагогічної думки київської Русі свідчать різноманітні джерела, що дійшли до нас: пам'ятники писемності, літературні твори різних жанрів, твори образотворчого мистецтва, церковна та побутова практика. Вихідним джерелом, служила усна народна творчість, яка увібрала в себе багато тих ідеалів, якими керувалися батьки і вчителі у вихованні дітей. Найдавніші пам'ятники, в яких порушуються питання освіти, датовані X ст. Серед них – твори перекладені і оригінальні (вітчизняного походження). До них належать «Пчела», «Златоуст», «Повчання Володимира Мономаха дітям», ін.

Кирило і Мефодій IX ст. Болгарія. Брати-освічувачі. Створювачи однієї з перших двох (разом з глаголицею) слов'янських азбук. Служили при дворі столиці Візантії Константинополі. На прохання князя Ростислава приїхали в Моравію (зараз територія Чехії і Словенії) з метою організувати богослужіння на слов'янському діалекті, створити писемність слов'янам і перевести з латинської богослужбні книги. В Київській державі в XI-XIIст. зв'явилися ряд рукописних книг – збірників статей, перекладених і оригінальних («Пчела», «Зластоусты» та ін.), серед яких були педагогічні статті висловлювання про виховання у дітей благочестя, пошани до батьків і старших, поради батькам та інші. Кирилиця лягла в основу російського і українського алфавіту.

Кирилиця – одна з перших слов'янських азбук. Завдяки появі кирилиці почала розвиватись слов'янська писемність.

Становлення слов'янської писемності було нелегким. 863 рік вважається офіційною датою створення слов'янської писемності.

Як відомо, пам'ятками засвідчені дві азбуки: кирилиця і глаголиця. Дехто з учених вважає глаголицю давнішою.

Форма кирилиці нагадує грецьке уставне письмо. Спосіб написання

букви кирилиці простіший. Глаголиця відрізняється від неї складним накресленням знаків. Очевидно, цим пояснюється те, що глаголиця була витіснена кирилицею.

Заслуга Кирила і Мефодія в історії культури велика: по-перше, Кирило у 863 році розробив першу впорядковану слов'янську азбуку і цим поклав початок розвитку слов'янської письменності; по-друге, Кирило і Мефодій переклали з грецької мови багато книг, що стало початком формування старослов'янської літературної мови, по-третє, Кирило і Мефодій протягом багатьох років провели серед західних і північних слов'ян і сприяли поширенню грамотності серед цих народів.

Крім того, Кирило і Мефодій вели безперервну боротьбу проти спроб німецько-католицького духовенства заборонити слов'янські книги.

Справа, якій присвятили своє життя Кирило і Мефодій, була недаремною. І найкращий доказ цього – вдячність нащадків.

Володимир Мономах (1053-1125). Великий князь Київської русі. Високо освічений державний діяч Київської Русі XI-XIIст. «Повчання дітям». Автор першого в середньовічній Європі педагогічного твору, написаного світською особою. В творі (уперше) обґрунтовано необхідність переходу від релігійно-аскетичного виховання до виховання, пов'язаного з практичними потребами людини. Мономах вважав, що основою всіх успіхів людини є праця, а тому «Богу треба догоджати, але не чернецтвом, а добрими справами». Закликав до працелюбства, бо «лінь – всьому мати, що вмієте, те забудете, чого не вмієте, того не навчитесь». Вважав, щоб діти росли мужніми, хоробрими, відданими своїй землі, поважали освіту і книги, захищали сиріт.

***Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження
(XVI – перша половина XVIIст).***

Київська Русь знесилена татаро-монгольською навалою, втратила свою могутність. Двісті п'ятдесят років Київська Русь жила під

іноземним гнітом, зазнавала ворожих набігів. Усе це не могло не позначитися на долі освіти. Письменних людей стало менше, культурні зв'язки з Заходом послабилися. На освітню справу тогочасної України справили певний вплив епохи Відродження і Реформації. З кінця XVI ст. Відкриваються початкові і підвищені школи, засновниками яких були братства – братські школи. Братчики вели боротьбу проти вищого католицького духівництва, організовували школи, будували шпиталі, православні церкви, видавали українські книжки і підручники. В основу діяльності братств було покладено ідеологію просвітництва (М.М. Фіцула). Розвиток освіти і педагогічної думки в Київській державі пов'язаний також зі створенням Острозької школи-академії та Києво-Могилянської академії, діяльністю Київського першодрукаря Івана Федорова, засновників Львівської братської школи Стефана і Лаврентія Зизаніїв, ректора К. Могилянської академії М. Смотрицького та ін.

У визволенні від національного і релігійного гніту українського народу важливу роль відіграли братства, які були розповсюджені в Україні у XVI-XVII ст. Братства – це організації міського населення, передусім ремісників і купців, які об'єднувалися з метою боротьби проти ополячення та окатоличення українського населення. До братств приймалися всі православні незалежно від національності, соціального походження чи майнового стану. Перше братство започаткували 1449 року львівські міщани при церкві Успенія. Згодом ці організації розповсюдилися по всій правобережній Україні, були вони і в Білорусі.

Братчики вели боротьбу проти вищого католицького духівництва, організовували школи, будували госпіталі та православні церкви, відкривали друкарні, де видавалися українські книги і підручники, піклувалися життям братчиків тощо. В основу своєї діяльності вони поклали ідеологію просвітництва, а головним засобом своєї боротьби обрали школи

Братські школи (XVI-XVIIст.). Історичні джерела про перші братські навчальні заклади обмежені. Спочатку це були невеликі школи з одним учителем, який одночасно виконував обов'язки дяка та писаря братства. Шкільна кімната знаходилася у братському будинку. У зміст навчання входило читання, письмо, рахунок і вивчення катехізису. З посиленням національного і соціального гніту у першій половині XVII ст. більшість братських шкіл перетворилися у школи підвищеного типу. Братчики розуміли, що для успішного ведення боротьби проти агресивних нападів польсько-литовської шляхти, елементарна освіта була недостатньою.

Першою братською школою підвищеного типу в Україні стала школа львівського братства, відкрита 1586 року, яка за організацією навчання і розпорядком шкільного життя перевершила подібні західноєвропейські школи того часу. За зразком цієї школи відкрилися братські школи і в інших містах: Перемишлі, Рогатині, Замості, Києві, Вінниці, Кам'янці-Подільському, Луцьку і ін.

У братських школах підвищеного типу крім читання, лічби, письма та хорового співу, вивчалися "сім вільних мистецтв". На високому рівні вивчали предмети тривіуму: граматику, риторику, діалектику; предмети квадривіуму вивчалися на дещо нижчому рівні, крім музики. Остання виступала одним із основних навчальних предметів.

У вивченні мов братські школи, як правило, пройшли дві стадії: греко-слов'янську, потім – латино-польську. На першому місці завжди стояло вивчення слов'янської мови. На другому місці – грецької мови, оскільки вона давала змогу засвоювати на високому рівні античну наукову літературу.

На другій стадії розвитку братських шкіл вивчалася ще й латинська мова, яку спочатку не вивчали, адже нею велись богослужіння у католиків. Пізніше братчики зрозуміли необхідність латині, оскільки вона є мовою західної науки (для продовження освіти у західних навчальних закладах). Польську мову вчили аби влада дозволила відкрити школу. У першій чверті XVII ст. почали викладати українську мову.

Про організацію роботи братських шкіл дає уявлення статут Львівської школи «Порядок шкільний» 1586 р. Він свідчить про демократичний устрій школи: навчалися діти різних станів; відношення вчителя до дітей визначалось не за станом, а за успіхами у навчанні (учень займав місце на лаві під час занять залежно від успіхів у навчанні, але не за походженням); ректор і вчителі вибирались на загальних зборах братства. Досить серйозні вимоги ставилися до вчителя. Він повинен бути благочестивим, розумним, не п'яниця, не блудник... Всього у статуті нараховується 16 подібних вимог.

Навчання у школі платне, хоч найбіднішим учням надавалась допомога. Батьки у присутності двох свідків укладали зі школою письмову угоду, де зазначались форма оплати, те, чому школа повинна навчити дитину, а також обов'язки батьків по сприянню дітям у навчанні.

Кожного тижня призначалися 2-3 чергових учні, які приходили у школу раніше від інших, розтоплювали піч, прибирали, слідкували за поведінкою решти школярів.

У школі був запроваджений учбовий рік, який починався 1 вересня, введені літні канікули (липень-серпень). Влітку навчання розпочиналося о 9 годині ранку, а взимку – дещо пізніше. Навчальний день починався молитвою. Після читання молитви кожний учень відповідав вчорашній урок і показував виконані вдома письмові роботи. Потім починали вивчати новий матеріал. Після обіду учні знову приходили до школи і переписували завдання на наступний день. Тут же в школі вони вивчали задані уроки, опитуючи один одного. Ввечері вдома діти повинні були прочитати вивчений у школі урок перед батьками. У суботу повторювалося все, що було вивчене за тиждень. У цей день учитель більш тривалий час проводив з учнями моральні бесіди. На початку XVII ст. у Львівській школі, як і в більшості братських шкіл, використовувались елементи класної системи навчальних занять. Учні ділились на групи: одні вчилися розпізнавати букви і склади, інші – читали і вчили напам'ять різні уроки, треті – вчилися пояснювати прочитане і розмірковувати. Цей досвід, очевидно, використав відомий

чеський педагог Я.А. Коменський при обґрунтуванні класно-урочної системи навчання.

Спеціалісти прослідковують аналогію між статутом Львівської братської школи та твором Я.А. Коменського «Закони добре організованої школи».

Братські школи відіграли важливу роль у національному відродженні. Вони виховували своїх учнів в дусі патріотизму, любові і поваги до рідної мови, до культури свого народу.

Завдяки братським школам в Київській державі у середині XVII ст. було досягнуто помітних успіхів у підвищенні грамотності населення.

Школа-академія в м. Острозі (1576 р.). Острозька школа-академія є однією з перших шкіл вищого ступеня в Україні і найвизначнішою серед православних навчальних закладів XVI-XVII ст., що їх відкривали українські магнати.

Школа-академія в Острозі була організована князем К.Острозьким на його кошти 1576 року. Від самого початку заснування їй призначалась відповідальна політична роль – протистояти колонізаторському впливові на українську та білоруську молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів. Тому в навчальному процесі багато уваги приділялося вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до культури, мови, традицій свого народу.

К.Острозький першим практично реалізував ідею поєднання цих течій: в його школі вивчали не тільки слов'янську, а й грецьку, латинську, польську мови. У програму навчання Острозької школи також входили граматики цих мов та інші предмети «семи вільних мистецтв», головним чином – риторика, діалектика, астрономія. Школа брала під увагу також вивчення вищих студій, виходячи за рамки «семи вільних мистецтв», філософію і особливо богослов'я. Тут, очевидно, як і згодом у Києво-Могилянській академії, існувало 7 класів, хоч окремого класу богослов'я не було. Вчителями були як православні греки, так і протестанти.

У школі був високий рівень викладання. Її називали академією навіть прихильники і провідники католицизму. За кордоном її також знали як

академію. Щоб досягти цього, К.Острозький запросив до неї найвизначніших українських і закордонних вчених. Тут працювали першодрукар Іван Федоров, відомий український письменник Герасим Смотрицький, польський математик і філософ Ян Лятос, доктори латинських і еллінських наук Кирило і Никифор Лукаріс, Данило Наливайко (брат керівника селянсько-козацького повстання Северина Наливайка) і ін. Очевидно, що об'єднання такого широкого кола вчених, полемістів-літераторів було одним із приводів називати школу «академією». Цю назву вживав на сторінках своїх книг Г.Смотрицький.

Вчилися тут як діти шляхти, так і діти селян. Вихованцями цієї школи були Мелетій Смотрицький – син Г. Смотрицького, талановитий педагог і просвітитель, письменник-полеміст, автор славнозвісної «Граматики слов'янської»; Петро Конашевич-Сагайдачний – відомий гетьман реєстрового козацтва; Іван Борецький – видатний представник української педагогічної думки і громадський діяч, перший ректор Київської братської школи та багато інших видатних людей того часу. За підрахунками протягом 60-річного існування закладу (1576-1636 рр.) його закінчили близько 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками.

Існує версія, що за зразком Острозької академії були складені статuti Львівської та Луцької братських шкіл. Проіснувала ця академія недовго. Після смерті К.Острозького (1608 р.) вона починає занепадати. Всі виявлені документи свідчать, що академія була ліквідована з ініціативи ордену єзуїтів. Відомо, що нащадки К.Острозького окатоличились і не були зацікавлені в існуванні православної школи.

Києво-Могилянська академія виникла у 1632 році в результаті злиття Київської братської та Лаврської шкіл.

Братська школа виникла 1615 року на Подолі. В основу роботи закладу було покладено Статут Львівської братської школи. За дуже короткий час школа досягла рівня освіти, що не поступався західноєвропейським

університетам. Керівництво закладу не раз виступало за перетворення його на вищий навчальний заклад, але польський уряд не давав на це дозволу.

Лаврська школа виникла 1631 року, її засновником став архімандрит Києво-Печерської Лаври Петро Могила. Ця школа створювалась за зразком польських латинських шкіл вищого типу – колегій. Рівень навчання у ній був високим, оскільки вона укомплектувалась добре підготовленими з різних країн викладачами.

Братство звернуло увагу Петру Могилі на недоцільність існування в одному місті двох вищих шкіл при обмежених навчальних засобах і недостатці високоосвічених викладачів. Розпочались переговори з П.Могилою, який дав згоду на возз'єднання шкіл.

Об'єднаний навчальний заклад почав свою роботу 1632 року на території братської школи під назвою Києво-братська колегія. П.Могила став її опікуном. На його честь заклад згодом став називатися Києво-Могилянською колегією.

Колегія розвивалась як вищий навчальний заклад і невдовзі стала відомим у всій Європі центром освіти, науки і культури. Вона зберегла традиції кращих братських шкіл, але структурою, обсягом і рівнем знань відповідала вимогам, що ставились перед європейською вищою школою.

Колегія мала свої особливості, вона не присвоювала своїм випускникам вчених звань, не ділилась на факультети, як це було в західних університетах. У різні часи її існування курс навчання не був однаковим.

В колегії існував поділ на класи. Всього нараховувалось 8 класів:

- підготовчий (*фара* або *аналогія*),
- три молодші (*інфіма*, *граматика*, *синтаксис*),
- два середніх (*поетика* і *риторика*),
- два старших (*філософія* і *богослов'я*).

Повний термін навчання становив 12 років, у всіх класах навчалися один рік, у класі філософії – два роки, богослов'я – чотири роки.

Навчальний план передбачав вивчення "семи вільних мистецтв", слов'янської, грецької, латинської і польської мов. З кінця XVIII ст. вивчали німецьку, французьку і старовірську мови. Викладання велося спочатку лише слов'янською мовою, а дещо пізніше філософію вивчали латинню.

Керівництво колегії складало ректор, префект – перший помічник ректора з навчальної роботи, суперінтендант – наглядач за умовами проживання учнів.

Навчальний рік у колегії розпочинався з 1 вересня і тривав до початку липня. Він поділявся на триместри, між якими були невеликі канікули – рекреації. Триместри завершувалися екзаменами. Зарахування новоприбулих проводилося протягом всього року на основі співбесіди з префектом. Префект визначав рівень знань учня і в який клас його зарахувати.

Учні молодших класів (спудеї) заучували тексти напам'ять, виконували усні і письмові вправи. Філософи і богослови (студенти) домашніх вправ не виконували і екзаменів не складали. У кінці кожного триместру вони писали великі письмові твори – дисертації і захищали їх у присутності всіх студентів. Складовою частиною навчального процесу були диспути, коли один студент обґрунтовував думку, а інші її заперечували. Активізації навчальної діяльності учнів сприяли також своєрідні змагання у написанні кращих творів, віршів, промов і їх виголошенні.

Оцінка знань у колегії була гнучкою і полягала у загальному висновку вчителя щодо успіхів учня. Невстигаючих з колегії не відраховували. Учень за власним бажанням міг залишатися в класі стільки, скільки сам хотів. Іноді студенти, щоб підтвердити знання з якогось предмету, переходили у молодші класи. Завершити навчання у колегії кожний студент міг за своїм бажанням у будь-який час. Дуже часто студенти не завершували повного курсу. Після закінчення повного курсу навчання або будь-якого старшого класу студенти отримували відповідний атестат.

Студенти проживали на квартирах і в гуртожитках – бурсах. За бурсами і квартирами здійснював нагляд суперінтендант. Студентам жилося скрутно, особливо в бурсах. Щоб прожити, вони наймалися прислужниками, брали участь у хорах, просили милостиню, вчителювали.

Києво-Могилянська колегія була загальноосвітнім всестановим закладом, в якому вчилися діти місцевої знаті, козаків, духівництва, міщан і селян. Тут вчилися український філософ, поет і педагог Григорій Сковорода, російський вчений Михайло Ломоносов, радник Петра I з питань освіти Феофан Прокопович і інші видатні діячі. Колегія готувала не лише національні наукові кадри, але й стала кузнею діячів науки для всієї Росії і інших слов'янських країн. Українські визначні діячі, вихованці і професори Києво-Могилянської академії сприяли розвитку освіти в Росії. За період з 1701 по 1762 рр. в Московську Академію з Києво-Могилянської були запрошені і виїхали 95 чоловік. Найбільш відомими українськими діячами, які зробили великий внесок у справу розвитку освіти є Ф.Прокопович, С.Яворський, В.Татіщев і ін.

У колегії працювали найкращі українські й іноземні викладачі. Серед них Є.Славинецький, С.Полоцький, М.Смотрицький і ін.

У 1701року Петро I своїм указом надав колегії офіційний статус академії. Це робить її першим офіційно визнаним вищим навчальним закладом в Україні. Але ще й до надання їй цього статусу Києво-Могилянська колегія нічим не поступалася перед західноєвропейськими університетами. З 1753 р. навчання в академії проводилося лише російською мовою.

Із заснуванням Московського університету 1755 року Київська академія втрачає роль провідного навчального центру, що дає філологічну і філософську освіту. Після відкриття 1805 року Харківського університету академія все більше втрачає своє значення. 1819 року вона була перетворена у духовну академію.

Іван Федоров (1510-1583) – вітчизняний просвітител, першодрукар в Україні і Росії, філолог, педагог. Почав свою діяльність як диякон Кремльовської церкви, в якій заснував типографію, де надрукував книгу "Апостол" (1564 р.). Пізніше переїжджає до Львова, створює типографію, перевидає «Апостол» та видає «Азбуку» (буквар). «Апостол», «Часовник» - на Русі довго був основною навчальною книгою. «Азбука» вміщує низку настанов батькам з виховання дітей, а також відомості з граматики. Виступає як реформатор правопису української і російської мов. У «Євангелії учительному» стверджує, що життєвий шлях людини залежить і від неї самої, її волі, прагнення до пізнання, до творення добрих справ. Зробив значний внесок у розвиток педагогічної теорії і практики. Неоцінимим доробком Федорова у розвитку педагогічної справи в Україні було видання ним у Львові, першої друкованої східнослов'янської навчальної книги «Азбука».

Українська педагогіка другої половини XVII – кінця XVIII ст.

Стефан Яворський (1658-1722). Письменник, філософ, освітній і церковний діяч України. Закінчив Києво-братську колегію, професор. З 1700 р. за наказом Петра I працював митрополитом московським. Написав низку підручників, словників ("Лексикон триязычный"), курс "Психологія" або "Трактат про душу", ін. Відіграв велику роль у розвитку освіти, культури і педагогічної думки в Україні.

Феофан Прокопович (1681-1736). Український, церковний, громадський і державний діяч. Письменник, педагог. Ректор Києво-Могилянської академії. На вимогу Петра I виїхав до Петербурга, де став радником з питань освіти, науки, культури і главою Російської православної церкви. «Духовний регламент». В якому пропонує відкрити церковні школи трьох типів; архієрейські (елементарні), семінарії та академію. Визначив зміст їх роботи, висловив передові погляди на методику навчання і виховання. «Первое учение отроков» -

в якому висловив низку цінних педагогічних думок. «Поетика і риторика» – про методику навчання в академії; «О риторическом искусстве» – про ораторський хист вчителя.

На думку вченого, найважливішим природним даром індивіда є совість, яка змушує його творити добро. Зло, зовнішні супостати, внутрішні лиходії, здоровий глузд людей і замисел Бога змусив їх згуртуватися, шукати порятунку шляхом передавання своїх прав тим, у кого влада. Основне завдання держави - охороняти природні права людини, насамперед право на земне щастя, гарантувати їй свободи і вольності, охороняти природні закони: боятися Бога, боронити своє життя, бажати незгасності роду людського, не вчиняти іншому, чого собі не бажаєш, поважати батька й матір. Головний обов'язок громадян – «свято берегти повеління і устави государя, безперечно підпорядковуватись монархові і дотримуватись законів, які творить самодержець для «темної маси», в ім'я «всезагального блага».

Політичним ідеалом Феофан Прокопович вважав абсолютну спадкоємну монархію на чолі з освіченим монархом-самодержцем, якому підпорядковуються всі, у т. ч. і церква. Природна рівність людей не веде до їх соціальної рівності в суспільстві, але соціальні біди (жебрацтво, злодійство тощо) можна усунути шляхом подолання нещастя й насадження освіти.

Григорій Савович Сковорода (1722-1794), видатний український філософ, просвітитель-гуманіст, письменник – загалом мав ідеалістичний світогляд, однак у його поглядах прослідковувалося чимало матеріалістичних елементів. Наприклад, він вважав, що «природа є всьому початком, що вона безмежна у просторі та часі, не має ні початку, ні кінця». А людина є частиною природи: «мікрокосмосом» у «макрокосмоса». Для неї ніяких вроджених ідей не існує, а джерелом знань слугує навколишній світ.

Педагогічні погляди мислителя в різній мірі розкриваються у притчі «Благодарный Єродій», вірші "Убогий жайворонок", збірниках творів «Сад божественних пісень», «Басні Харківські».

Зокрема, у названій притчі йдеться про благородного журавля Еродія, який уміло виховує дітей, рятуючи їх від егоїзму, неробства, зазнайства та аморальності. На противагу йому, мавпа намагається виховувати своїх дітей не так, як простий народ, а "по-благородному". Таке виховання здійснюють французькі вчителі. Вони вчать мавп по-французьки говорити, танцювати, співати, грати, володіти світськими манерами з метою потрапити до двору марокканського володаря.

У центр уваги педагога Г.С.Сковорода ставив розумовий розвиток людини, який необхідний для пізнання навколишнього світу і самого себе в ньому. До такого висновку мислитель прийшов на основі власного життя, яке було присвячене пошуку сенсу людського буття. Навчання в Києво-Могилянській академії; піші мандрівки по країнах Європи: Угорщині, Італії, Німеччині, Польщі; прослуховування курсів наук у Віденському, Тарнівському, Краківському університетах; робота спочатку в Переяславському, пізніше в Харківському колегіумах, в архівах Києво-Печерської лаври, згодом Сергієвської (Підмосков'я); багаторічні мандрівки Лівобережною Україною допомогли йому дійти до низки педагогічно значимих висновків.

Метою людського життя є «досягнення вищих добродійностей, і в цьому досягненні людина не повинна ставити собі ніяких меж». Пізнаючи себе та самовдосконалюючись, шляхом "цілковитої перемоги духу та душевного спокою" кожний зможе досягнути щастя.

Праця – основа суспільного життя. У ній людина найповніше само-реалізується, морально самовдосконалюється. Це важливий шлях до добра, оскільки «чим краще добро, тим більшим трудом обкопалося воно як ровом», а «хто труда не перейде, і до добра той не прийде».

Обов'язки батьків: породити дітей, потурбуватися про їхнє здоров'я, навчити вдячності, оскільки останнє - основа морального виховання. Адже «у подяці заховалося всяке благо як вогонь і світло причаїлося в кремені. Вірую і сповідаю. Бо хто зможе покласти руки на чуже, якщо раніше не загубить

вдячність, котра посилається їй від Бога? З невдячності – смуток, неувага і жадоба, з жадоби – заздрість, а із заздрості – лестощі, розкрадання, кровопролиття і всяка прірва без законів».

Виховувати дитину потрібно на основі принципу «природності» (природо відповідності), тобто навчати тому, для чого вона народжена, відповідно до її натури, що дозволило б організувати життя «за внутрішнім блаженним духом». Природні здібності дітей неоднакові, але природа, подібно до «багатого водограю, наповнює різні посудини до повної місткості». Таким чином, кожна дитина на основі цієї власної повноти має можливість у майбутньому прийти до своєї «народної праці».

Важливе значення у вихованні підростаючої людини має також принцип народності, який може обмежуватися навчанням дітей рідною мовою, оскільки народність зумовлена історичними особливостями життя, його укладом, культурою, ментальністю. Зважаючи на це, кожен "повинен узнати свій народ і у народі себе».

Істинність життя – не у складності, а в «простоті». Через це «ми повинні дякувати Богу, що він створив світ так, що все просте – правда, а все складне – неправда».

«У істини проста мова», - любив говорити Григорій Сковорода. І він шукав цю мову у спілкуванні з простим народом у мандрівках, під час проведення просвітницьких уроків серед селянського люду, у бесідах із вихованцями.

Педагогічні думки в Україні першої половини XIXст.

В першій половині XIX ст. в Україні демократизм,глибоку гуманність, народність попередніх поколінь педагогів розвивали українські письменники П. Котляревський, Т.Г. Шевченко, П.О. Куліш, М.О. Корф, О.В. Духнович та інші.

Іван Петрович Котляревський (1769-1838) – талановитий письменник, педагог і громадський діяч, якого Т.Шевченко вважав своїм попередником. Народився у Полтаві, де закінчив семінарію. Він зробив перший крок до створення української національної літератури й педагогіки. У поглядах Котляревського на виховання втілені гуманні риси вітчизняної класичної педагогіки. Він вірив у велику силу виховання. Мету виховання вбачав у підготовці громадян, корисних батьківщині і народу, освічених патріотів.

Перебував на посаді попечителя Будинку для виховання дітей бідних дворян у Полтаві. Займаючись педагогічною діяльністю, проявляв себе як гуманіст і демократ. Він приязно ставився до дітей, через твори літератури й мистецтва прагнув виховати у них кращі моральні якості. Його педагогічні думки були пройняті духом народності, формувалися на основі кращих традицій народної педагогіки.

Котляревський був прихильником гармонійного розвитку і всебічного виховання підростаючого покоління. На своїй посаді піклувався про розумове й естетичне виховання, про розвиток у дітей смаку до літератури й мистецтва. Виступаючи з гуманістичних позицій, схвалював гуманні методи впливу на дитину, надаючи перевагу розповіді, бесіді, роз'ясненню матеріалу, цінував особистий приклад та авторитет педагогів у справі виховання.

Цікаві погляди Котляревського стосовно сімейного виховання. Він підкреслював обов'язки батьків перед дітьми, відповідальність за їх майбутнє. В «Енеїді» він гнівно засудив батьків, які недбало ставляться до виховання своїх дітей.

Тарас Григорович Шевченко (1814-1861) – видатний український письменник, поет, художник, громадський діяч. Народився в с. Моринці на Черкащині. Початкову освіту здобув у дяка, після викупу з кріпацтва навчався у Петербурзькій Академії мистецтв, потім повернувся на Україну. Був активним членом таємної політичної організації Кирило-Мефодіївське Братство, де очолив революційно-демократичну групу. 1847 року Шевченка

заарештували і заслали в Оренбурзькі степи рядовим солдатом. Після заслання жив у Петербурзі. Педагогічні погляди Шевченка знайшли місце у його віршах, публіцистичних і художніх творах.

Він вірив у велику силу виховання. У повісті «Близнецы» показав, яка може бути різниця між двома хлопчиками завдяки вихованню. Він змалював образи двох братів-близнюків, один з яких навчався в гімназії та університеті і зробився корисною людиною, а інший виховувався в кадетському корпусі, де з нього витруїли все людське.

З творів Шевченка можна отримати чітке уявлення про його виховний ідеал. Таким ідеалом для нього була людина з багатогранними знаннями і високими моральними якостями, яка здатна застосовувати свої знання в житті, уміє цінувати мистецтво, любить працю. Виховному ідеалові Шевченка властива така риса, як працьовитість. Праця повинна займати, на його думку, головне місце в житті людини. У повісті «Капітанша» він писав: «Заздрю і завжди заздритиму тобі, щасливий благородний трудівнику».

Шевченко піддав гострій критиці стану систему освіти в царській Росії. Він вказував на недостатню кількість навчальних закладів на Україні, а з тих закладів, що існували, виходили духовно скалічені молоді люди. У повісті «Княжна» він описав недоліки початкового навчання. Учителями були малограмотні дячки, які вчили за церковними книжками. Навчання зводилось до того, щоб навчити дітей читати релігійні книжки і виховати їх в дусі покори. Таке навчання Шевченко охарактеризував словами «безглузде «тму-мну». У творах Тараса Григоровича звучить також критика навчально-виховної практики станових закладів: кадетських корпусів, пансіонів та інститутів шляхетних дівчат.

Шевченко мріяв про справжню народну школу, побудову якої пов'язував, передусім, з революційною перебудовою суспільства. Народну школу уявляв як школу, де панує рідна мова. Ставив також питання про необхідність освіти для жінок нарівні з чоловіками.

Шевченко гаряче вболівав за відкриття недільних шкіл, підтримував їх

матеріально. Його велика заслуга полягає в написанні підручника українською мовою, призначеного для недільних шкіл («Букварь Южнорусский», 1861 р.). Підручник відрізнявся від всіх попередніх букварів тим, що ті орієнтувалися на читання незрозумілих складів, а цей мав на меті спочатку навчити літер, а потім вже читати зв'язні тексти. Випустив тиражем у 1000 примірників, всі виручені гроші віддав на недільну школу.

Шевченко збирався написати й інші підручники для недільних шкіл (арифметику, географію, історію України, етнографію). Але його передчасна смерть не дала цього зробити.

Виняткову роль у вихованні дітей відводив сім'ї. З великою симпатією писав про виховання дітей у трудових сім'ях, де матері піклуються про своїх дітей, де наполеглива праця зміцнює людяність у стосунках. Співчутливо зображає селянські вдовині сім'ї, де зберігаються добрі стосунки, незважаючи на злидні. З повагою ставиться до жінки-матері. У повісті «Наймичка» зобразив маму-селянку, яка приховувала своє материнство від сина заради його благополуччя.

Зовсім по-іншому Шевченко змальовує поміщицькі сім'ї, де убога мораль згубно впливала на виховання дітей. Затаврував тих аристократок, які безвідповідально ставляться до виховання своїх дітей. Такою є мати-поміщиця з повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали», яку більше цікавить вбрання, ніж власні діти.

Ведучи боротьбу за народну освіту, Шевченко не міг обминути особи вчителя. Він критикував тупих і обмежених вчителів старої школи. У повісті «Княжна» він змалював образ такого вчителя – дяка Совгиря, який б'ючи дітей, вимагав при цьому не кричати, а вголос читати п'яту заповідь. Разом з тим він з повагою відгукується про вчителів, які ставили собі за мету беззавітне служіння народу. Прикладом цьому може бути образ попечителя гімназії з повісті «Близнецы».

Олександр Васильович Духнович (1803-1865) – найбільш видатний представник культурно-освітнього руху на Закарпатті, письменник, один із

перших професійних вчених-педагогів у Західній Україні. Народився в с.Тополя на Пряшівщині у сім'ї священника. В Ужгороді закінчив гімназію, а потім духовну семінарію.

Спочатку працював домашнім учителем, потім нотаріусом в єпископській канцелярії. Протягом 1844-1865 рр. був священником і каноніком Пряшівської єпархії, одночасно викладав російську мову у Пряшівській гімназії. Духнович брав активну участь у культурно-просвітницькій діяльності: співпрацював у газетах «Вісник», «Зоря Галицкая», «Церковная газета»; зіграв важливу роль у відкритті більше 70 початкових народних шкіл на Закарпатті. Заснував товариство «Литературное заведение Пряшевское», яке підготувало до видання 12 букварів, багато шкільних підручників, альманахів, календарів.

Духнович є автором першого на Закарпатті народного букваря – «Книжица читальная для начинающих» (1847), склав перші на Закарпатті шкільні підручники з географії та історії «Краткий землепис для молодых Русинов», з російської мови «Сокращенная грамматика письменного русского языка».

Він написав перший у Західній Україні систематизований підручник з педагогіки «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» (1857). Книга побудована у формі коротких запитань й розгорнутих відповідей. Вона складається з "Передмови для батьків", "Вступу", 12 розділів та "Додатку".

У системі педагогічних поглядів Духновича чільне місце займає ідея народності виховання. Він вимагав, щоб учитель «в детях народолюбие возбудил и в сердце их закрепил любовь к своей народности». Відстоював право простих людей на освіту, боровся за те, щоб для них відкривались школи з навчанням рідною мовою і там навчали вчителі з народу. Важливим засобом виховання в дусі народності розглядав народну пісню.

У своїй «Педагогії...» Духнович відводить вихованню у житті людини вирішальну роль. Людина без виховання, на його думку, буде нездібною і

непотрібною, подібно до необробленої землі, яка здатна родити лише бур'ян. Загальною метою виховання вважав формування людини – громадянина і патріота.

Він, як і Коменський, проповідував принцип природовідповідності у вихованні. Виходячи з цього принципу, Духнович вимагав врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Вказував на необхідність рівномірного розвитку усіх сил дитини.

Серцевиною виховання Духнович вважав формування високоморальної особистості. Важливими засобами морального виховання він називав вправи та настанови. Діти повинні навчитися розрізняти чесне і нечесне, наслідувати високоморальних людей.

Духнович особливо наголошував на вихованні працелюбності, оскільки розглядав працю важливим фактором становлення особистості. Праця є засобом фізичного й інтелектуального виховання. Духнович розробив систему трудового виховання і навчання, він висунув ідею поєднання навчання з сільськогосподарською працею.

Як необхідна умова виховання і підготовки дітей до праці, на думку Духновича, є їх фізичне виховання. Він розробив систему фізичних вправ, яка включає: природні вправи (біг, стрибки, купання, лазіння й ін.); спільні ігри, де розвиваються тіло і розумові здібності; трудові ігри (збирання ягід, грибів тощо), спеціальні фізичні вправи.

У процесі розумового виховання Духнович радив не тільки розширювати у дітей коло знань, а й розвивати їх пізнавальні здібності. Він визначав предмети, які треба вивчати у початковій школі: географію, ботаніку, зоологію, сучасні іноземні мови, землеробство, садівництво, бджільництво.

У "Педагогіці" Духнович велику увагу приділяв розробці дидактичних проблем. На перше місце у навчанні ставив наочність, потреба в якій впливає, на його думку, з конкретності мислення дитини. Наочне навчання сприяє свідомому засвоєнню знань. Духнович одним із перших обґрун-

товував принцип активності, вказавши, що навчання є двостороннім процесом, який включає активну працю вчителя і учнів. Він також обстоював принципи свідомості, доступності та ґрунтовності засвоєння знань.

Щодо організації навчального процесу Духнович рекомендує практикувати групову роботу учнів. Клас треба поділити на кілька (три) груп, керуючись дитячими здібностями. Учитель працює з групами не тільки фронтально, а й диференційовано, щоб забезпечити інтелектуальний розвиток кожного учня.

У вихованні і навчанні радив обережно використовувати заохочення і покарання, відзначаючи, що за навчання і тупість розуму бити «бесчеловечно есть».

Вирішальну роль у формуванні особистості Духнович відводить учителю: «Кто дал тебе воспитание, тот больше тебе дал, чем тот, кто дал тебе жизнь». Учителів він називав «просветителями народа». До вчителя ставив високі вимоги, адже він будує не якусь «ломкую вещь, но человека»: повинен мати справжнє покликання до професії, добре знати свій предмет, бути високоморальним, уміти працювати з дітьми, не повинен замикатися у рамках своєї професії, а поширювати знання серед усього народу.

Велике значення у вихованні дітей належить сімейному вихованні. Батьки – це перші наставники і перед ними Духнович ставить великі завдання: бути прикладом для дітей, готувати їх до навчання, до трудової і суспільної діяльності, виховувати з них достойних громадян.

Педагогічна думка в Україні в другій половині

XIX- на початку XXст.

Під впливом передової, прогресивної педагогічної думки в Україні і Росії, а також педагогічної спадщини видатного вітчизняного педагога К.Д. Ушинського, в кінці XIX і на початку XXст. на Україні виступили активні діячі народної освіти, педагоги і письменники Х.Д. Алчевська, Т.Г. Лубенець,

Б.Д. Грінченко, С.В. Васильченко та ін. На їх погляди і діяльність вплинули також педагогічні ідеї російських та, зокрема, українських революційних демократів І.Я. Франка, П.А. Грабовського, М.М. Коцюбинського, Л.Українки та інші.

Христина Данилівна Алчевська (1841-1920) – вчителька, видатний діяч народної освіти, організатор недільних шкіл, визнана письменниця, послідовниця Ушинського. Народилася у містечку Борзна на Чернігівщині. Працювала вчителькою у Харкові, тут організувала 1862 року недільну жіночу школу. Ця школа протягом восьми років діяла нелегально у зв'язку з заборонаю урядом подібних шкіл і тільки після зняття заборони 1870 року була відкрита офіційно. Школа Алчевської проіснувала півстоліття і стала організаційно-методичним центром створення недільних шкіл для навчання дорослих і підлітків у всій Росії. Тут щороку навчалися сотні учениць. Робота школи експонувалась на всесвітніх виставках. Алчевська удостоєна ряду міжнародних нагород, була віце-президентом Міжнародної ліги освіти.

На свої кошти Алчевська відкрила школу для сільських дітей у с.Олексіївка на Луганщині. Для дорослого сільського населення вона проводила недільні читання, розробила методико-бібліографічний poradnik у трьох томах «Що читати народові?». Цей poradnik одержав багато схвальних відгуків з боку прогресивної громадськості.

Алчевська відстоювала ідею всезагального народного навчання рідною мовою. Вона є основоположником методики навчання дорослих грамоти, розробила цінні зразки уроків письма, читання, бесід про прочитане. З цією метою разом з групою вчительок створила трьохтомний навчальний посібник «Книга дорослих».

Цінним внеском Алчевської у справу шкільного викладання є розроблена нею методика проведення бесід з учнями на літературному матеріалі. Бесіди проводилися за наперед розробленою програмою, а їх ефективність перевірялась за допомогою письмових робіт.

Свої педагогічні погляди і досвід викладання Алчевська висвітлила у

працях «Історія відкриття школи в с. Олексіївка Михайловської волості», «Півроку з життя недільної школи», «Передумане і пережите» і ін

Борис Дмитрович Грінченко (1863-1910) Український письменник, лексикограф і педагог, громадський діяч. Народився на Харківщині (тепер Сумщина) в дрібно-панській сім'ї. Вчився в Харківському реальному училищі, заарештований (за погляди). Після звільнення працював вчителем в сільських школах. Упорядкував "Словник української мови", підручник "Українська граматики до науки читання і письма". Ст. "Народні вчителі і українська школа". Підготував читанку "Рідне слово" – одна з перших книг для читання українською мовою, інші. Боровся за створення народних шкіл з українською мовою навчання. Посилаючись на твори К.Д.Ушинського, великого значення надавав принципу народності в освіті і вихованні. В художніх творах "Екзамен", "Непокірний", "Украла" та ін. змалював життя і працю кращих вчителів сільських шкіл, та висміяв тих, хто перешкодив їм у роботі.

Тимофій Григорович Луб енець (1855-1936) – відомий український педагог, методист, громадський діяч, послідовник Ушинського. Народився у небагатій міщанській сім'ї на Чернігівщині, закінчив Чернігівську учительську семінарію. Довго працював народним учителем у сільських школах, викладав у Київській гімназії, 12 років працював директором народних училищ Київської губернії. Він був головою правління Спілки допомоги нужденним учням початкових шкіл, засновником єдиного у Росії Товариства народних дитячих садків. Читав лекції на учительських курсах у ряді міст України.

У науково-педагогічній діяльності Лубенця значне місце посідали питання дошкільного виховання, початкового навчання, освіти дорослих. Написав і видав близько 30-ти підручників, методичних посібників і книг з різних питань навчання і виховання.

Основною педагогічною працею Лубенця є "Педагогічні бесіди", він написав також книги «Про наочне викладання», «Зернинка» (остання для

читання в молодших класах в 4-х частинах). Серед заборонених царським урядом книг Лубенця були «Граматика» (український буквар), «Читанка», зразком для написання яких стали навчальні книги Ушинського. Сюди ж відноситься і «Загальнокорисний задачник», який написано Лубенцем на матеріалі реального життя.

Будучи прихильником рідної мови у школах, він обґрунтував психолого-педагогічну необхідність початкового навчання дітей рідною мовою.

Підтримував недільні школи та організацію таємних шкіл з навчанням рідною мовою дорослих, організував вечірні класи для працюючої молоді, писав підручники для навчання дорослих. Піклувався про створення дошкільних виховних закладів. На всеросійському з'їзді вчителів 1913 року виступав проти існуючої системи покарань учнів у школах Росії.

З 1914 по 1918 рр. працював викладачем педагогіки і методики, а також був деканом педагогічного факультету на Київських вищих жіночих курсах.

За прогресивні погляди, особливо за українофільство, Лубенця за царизму не раз звільняли з роботи. У роки радянської влади продовжував чесно служити справі освіти і виховання. Керував школою у Пущі-Водиці, читав лекції для вчителів Києва, Чернігова, Житомира. Написав за цей час «Буквар», чотири «Читанки» та ряд посібників для школи. Київські профспілки прийняли рішення вважати Лубенця героєм праці.

Педагогіка України ХХст.

Значний внесок у розвиток педагогіки в Україні ХХст. зробили А.С. Макаренко і В.О. Сухомлинський.

Педагогіка, як відомо, належить до соціальних наук, а навчання та виховання в усі часи відбивало пануючу ідеологію у суспільстві. В теорії і практиці кожного періоду ми спостерігаємо напрямки змісту виховання, деякі з яких не прийняті в сучасних умовах.

Але було неправильно, як пише доктор наук І.Ф. Харламов, на цій

основі заперечувати наукову цінність праць передових педагогів того часу в цілому. Їх ідеї про виховну роль колективу, про різнобічні форми позакласної роботи, методи активізації навчання, підготовку вчителя, роботи з батьками та ін. не втратили своєї актуальності і заслуговують на увагу. До речі, уважно вивчаються сьогодні й за кордоном.

Антон Семенович Макаренко (1888-1939). Один з найвідоміших педагогів, який збагатив світову педагогіку, вніс великий доробок у теорію виховання. Створювач принципово нової системи виховання - системи колективного виховання.

Народився в м. Білопілля Харківської губ. в сім'ї робітника-залізничника. В 1917 р. закінчив Полтавський вчительський інститут з високо похвальною характеристикою. Педагогічну діяльність почав в 17 років (після закінчення міського училища, м. Кременчук). У 1920-1927 рр. очолював трудову колонію ім. М.Горького для неповнолітніх правопорушників, на Полтавщині. З 1927 по 1935 р. очолює комуну ім. Держинського у Харкові. З 1935 р. заступник нач. відділу дитячих колоній НКВС, а з 1937 р. цілковито поринув у літературну роботу.

В колонії ім. Горького та в комуні ім. Держинського вперше в історії вітчизняної педагогіки було реалізовано принцип виховання – поєднання навчання з виробничою працею. Праці в 8-ми томах. Серед них: "Педагогічна поема", "Прапори на баштах", "Марш 30-го року", "Книга для батьків", "Лекції про виховання", "Проблеми шкільного виховання", "Про мій досвід", "Вибір професії" та ін. Про всебічний розвиток нової людини: фізичне, розумове, моральне, естетичне, трудове виховання і політехнічне навчання. Теорія колективного виховання, методи: закон руху колективу, система перспективних ліній, метод паралельної дії, стиль і тон колективу, організаційна структура колективу, розвиток дитячого самоврядування. Теорія педагогічної вимоги і дисципліни: дисципліна - не мета, а результат виховання. Принцип: "Як можна більше вимоги до людини і разом з тим якомога більше поваги до неї". Про

вчителя і педагогічну майстерність. "Педагогічна майстерність не є якимось особистим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якій треба навчати". Розробив, раніш недостатньо розроблену, проблему сімейного виховання. Головні основи вихованості закладаються у дітей до 5 років. Щоб виховувати дитину, батьки повинні спершу завоювати в них авторитет. Не вдаватися до фальшивого "авторитету" (чванства, відстані, педантизму, панібратства, підкупу та ін.). Зміст дійсного авторитету: громадянський облік, увага до дитячих проблем, відповідальність за виховання дітей, поведінка батьків ("найрішучіша річ"). Теорія Макаренка А.С. має світове значення.

Василь Олександрович Сухомлинський (1918-1970) Відомий український педагог, Заслужений учитель-новатор, герой соціалістичної праці. Кандидат педагогічних наук. член-кореспондент АПН СРСР. Народився в с. Васильовка Кіровоградської обл. В сім'ї селянина. Вчився в Кременчуцькому вчительському інституті, закінчив (екстерном) Полтавський педагогічний інститут. Педагогічну діяльність почав в 17 років в місцевій школі. Учасник Великої Вітчизняної війни. Після повернення з фронту – завідуючий РВНО. З 1948 р. до останніх днів свого життя – директор і вчитель Павлишської середньої школи на Кіровоградщині. Видав 41 монографію, понад 600 наукових статей, 1200 художніх творів для дітей. Вибрані педагогічні твори – в 5-ти тт. Серед них: "Серце віддаю дітям", "Сто порад учителеві", "Павлиська середня школа", "Народження громадянина", "Як виховати справжню людину", "Батьківська педагогіка", "Розмова з молодим директором" та ін.

Сухомлинський – один з творців, хто стояв на початку руху учителів-новаторів, відродження поновленої педагогіки співпраці, відновлення пріоритету загальнолюдських цінностей. Сухомлинський не встановлював чіткої межі між різними сторонами виховання. В одному діянні у нього ефективно переплітався розумовий розвиток і труд, моральне, естетичне, економічне виховання, вивчення і врахування індивідуальних і вікових

особливостей дітей, взаємовідношення сім'ї і школи, педагогічна майстерність учителя. Вихідним завданням виховання вважав формування у дитини особистого відношення до навколишньої дійсності, розуміння своєї відповідальності перед рідними, близькими, товаришами, суспільством та - перед своєю совістю.

Найсильніша сторона педагогічної системи Сухомлинського – моральне виховання. Серед його методів визначну роль відводив слову. Створив цілу теорію слова і його впливу на дитину, називав його "найтоншим доторканням до серця". Велику увагу приділяв співдружності сім'ї і школи. В сім'ї починається виховання у дітей любові, доброти, скромності, відповідальності, трудолюбства. Педагогіка Сухомлинського дещо випереджала свій час, її вирізняв романтизм і підвищені чекання. Нова педагогіка здавалася незвичайною в своїй щирості, гуманності, дійсній любові до дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бордовская Н.В. Педагогика: Учебник для вузов / Бордовская Н.В., Реан А.А. – СПб.:Питер, 2010. – 300с.
2. Бочелюк В.Й. Педагогічна психологія Навчальний посібник. / В.Й. Бочелюк, В.В. Зарицька – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 248с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка / Волкова Н.П. – К.: Академія, 2002. – 576с. (Посібник для студентів вищих навчальних закладів).
4. Горчинский С.В. Педагогічні основи професійної адаптації студентів / С.В. Горчинский // Вісник ЧНПУ. – 2010. – Вип. №81, Т.1. – С.183 – 186.
5. Джури́нский А.Н. История педагогики и образования : учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальностям: «Педагогика и психология», «Соц. педагогика», «Педагогика» / А.Н. Джури́нский. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. — 400 с. — (Учебник для вузов).
6. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология / Столяренко Л.Д. – Ростов н/Д, 2008. – 541с. (Изд. 5-е., испр.).
7. Латышина Д.И. История педагогики. История образования и педагогической мысли Учебное пособие / Д.И. Латышина - М.: Гардарики, 2006. - 603 с.
8. Левківський М.В. Історія педагогіки: навчальний посібник / М.В. Левківський - Київ. – 2011. – 189с.
9. Пискунов А.И. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И. Пискунова. — 2-е изд., испр. и дополн. — М.: ТЦ «Сфера», 2001. — 512с.

ДОДАТКИ

Питання до модульного контролю

1. Педагогічний спадок та ідеї Т.Г. Шевченко.
2. Педагогічна діяльність О.В. Духновича.
3. Педагогічні думки вітчизняного просвітителя Івана Федорова.
4. Педагогічні погляди та ідеї Григорія Савича Сковороди.
5. Педагогічні ідеї Христини Данилівни Алчевської.
6. Педагогічна думка Тараса Григоровича Шевченко.
7. Педагогічна діяльність в братських школах.
8. Педагогічна діяльність та погляди Михайла Васильовича Ломоносова.
9. Педагогічний спадщина Антона Семеновича Макаренка.
10. Перший вищий навчальний заклад в Україні – Києво-Могилянська академія.
11. Педагогічна діяльність учителя-новатора Василя Олександровича Сухомлинського.
12. Педагогічний внесок у вітчизняну педагогіку Миколи Івановича Пирогова.
13. Державний діяч Київської Русі XI-XII ст. Володимир Мономах.
14. Педагогічний вклад у розвиток вітчизняної прогресивної педагогічної думки Миколи Івановича Пирогова.
15. Педагогічна діяльність відомого українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського.
16. Острозька школа-академія.
17. Педагогічна діяльність українського поета Тараса Григоровича Шевченко.
18. Педагогічні ідеї та діяльність Костянтина Дмитровича Ушинського.
19. Представник культурно-освітнього руху на Закарпатті Олександр Васильович Духнович.
20. 2. Основоположник педагогічної науки і народної школи Костянтин Дмитрович Ушинський.
21. Педагогічна діяльність засновника вітчизняної системи фізичного виховання Петро Францович Лесгафт.
22. Педагогічна діяльність Антона Семеновича Макаренка.
23. Педагогічний вклад російського письменника-педагога Льва Миколайовича Толстого.
24. 3. Педагогічна діяльність вітчизняного просвітителя Івана Федорова.
25. Основоположник педагогічної науки і народної школи Костянтин Дмитрович Ушинський.
26. Педагогічний внесок у вітчизняну педагогіку Миколи Івановича Пирогова.
27. Педагогічні ідеї Христини Данилівни Алчевської.
28. Перший вищий навчальний заклад в Україні – Києво-Могилянська академія.
29. Педагогічна діяльність та погляди Михайла Васильовича Ломоносова.
30. Педагогічні погляди та діяльність Тимофія Григоровича Лубенця.